

LŐRINCZ GYÖRGY
Bécs fölött a Hargitát...

Az ébredés határán azt álmodta, hogy gyermekként fekszik az ágyban, és virrad. Képzeteiben először csak az egykori udvaruk szöglete kezdett világosodni, ott, ahol a fák ágai közt az ablakon át betört a hajnali fény a szobába, s ahová először pillantott mindig, amikor fölébredt, és amelynek a látása távlatot adott a képzeteknek, nem zárta le a saját csűr-pajtájuk és a szomszéd istállója sem azt a rést. Aztán már a szomszéd kertjét is látta, ahol szajkók, csókák riadtak a téli fagyos, disznóöléses reggeleken, a zörgő, jeges ágakon, s pintyek, verebek nyáron, a szomszéd galambjaival a szürkészöld, poros lombok között. Majd a Hegyi-dűlőt látta, amelyet itt még, rögtön a pajták, istállók után lécs- és boronakerítések öveztek, de már távolabb apró parcellákra osztották az alacsonyan futó kőkeretek s kővénybokrok. Mert itt is, mint mindenütt a falu körül, először is követ termett a föld. Ezt szedték föl a tavaszi szántások idején a párálló földből, rakták kupacokba a mezsgyék szélén. És ez, vagyis a Hegyi-dűlő volt nekik, alszegieknek a legfontosabb az összes dűlő között. Olyan volt, mint Cserés-kert Közép-tíznek, vagy Pál kertje a tófalvi-aknak. És nemcsak azért, mert közel volt. Vetemény- és krumplicöldek voltak ezek a falu közeli földek, ott veteményeztek mindazok, akiknek nem volt kertjük, s akkor még, gyermekkorában nem lopták el a termést se, soha. De itt már le is zárult a láthatár. Nem lehetett tovább látni. Mert onnan, a Hegyi-dűlő tetejéről meglejtett Homoród-fürdő és Gödrös felé a táj, csak ezt akkor még nem látta, nem tudta – majd csak később, öt-hatéves korában vette szemügyre, amikor először kimerészkedett a csűrkertbe, de ekkor még mindössze csak az udvarra és a Szín-aljára: a szekérszínre szűkült vagy bővült a táj. Igen, valószínűleg kisgyermeknek álmodta magát, mert az ágyából csak is a tájékat látta be, a két csűr közti rést, a dülön-gélő deszka- vagy a futó boronakerítésekkel. Erre viszont csak akkor döbrent rá, amikor teljesen felébredt. És tudta: ahhoz, hogy többet láthasson a környező világból, ki kellett volna mennie az udvarba. Csak, ha az udvaron volt, akkor látott messzire, de

akkor is csak egyetlen egy irányba: keletre. S nemcsak azért, mert kissé lejtett az udvar kelet felé, hanem a kapun túl országút vezetett el kanyarogva Csíkszereda irányába, s az országúton túl megzökent a táj, már csak egy katlan volt, s ott, bent, a katlanban fészkeltek a házak, nem zárták le a láthatárt. Az udvar éppen ezért a ház legcsodálatosabb része volt. A völgyben lapuló házak fölött messzire lehetett látni. Nyugatra és északra a csűr-pajta és a ház teljesen lezárta a szemhatárt, de innen, az udvarról egyenesen a nagy hegyre, a Hargitára lehetett látni, amely kitüremkedéseivel, töredezett gerinceivel, horpadásos apró dombjaival, katlanjaival, fehér vagy szürkés-kék kőszikla-oltáraival s kékeszölden ragyogó fenyőivel maga volt a csoda. No, mondjuk, nem a Madarasi-Hargitára, amely messze a falu fölött, kissé északkeletre fennköltén trónolt, csak úgy búsult bele a fellegekbe – csak ide, rögtön, a Hargita déli nyúlványára, pontosabban a Koporsó-dombra. Mert ennek a hegygerincnek az alakja pontosan olyan volt, mint egy koporsóé – azért is hívták Koporsó-dombnak –, s ott nyújtózkodott a Hargita déli gerincén, messze, a szomszéd falun is túl, később már azt is megtudta: a Vargyas-völgye fölött. Ezt persze akkor még apró gyermekként, aki mindenről megfélemedkezve el-eljátszott az udvar porában, s az udvaron túli világ még nem nagyon érdekelte, nem tudta. Ahogy azt sem, hogy a Madarasi-Hargita nemcsak kápolnási vagy esetleg „nagyfalusi”, hanem „csiki” is. Ezt egyszerűen nem is sejtette. Föl se fogta. El sem tudta képzelni, nem volt tudása hozzá, hogy a hegy keleti oldalán túl, a Csiki-medencében is vannak falvak, sőt a csúcs, amelynek méltóságosan szárnyaló sörénye beleveszett az égbe, egyenesen és telekkönyvileg is a „csíkmadarasiak tulajdona”. Azért is hívják „Madarasi-Hargitának”. Egyszerűen le is taglózta volna, hogy ő, kápolnásfalusiként a Madarasi-Hargitából legfennebb csak Csihányos-kúttal, a Döglesztővel, vagy csak Oltárkövel büszkélkedhetne. Mert büszke volt rá, az biztos. Mintha az ő tulajdona, birtoka volna. Mintha a létezésében neki is szerepe lenne. Annál is inkább, mert a hosszan elnyúló falu utolsó házai egyenesen a Hargita térdén terpeszkedtek. S talán azért is, mert az autóbuzsmegálló rögtön a házuk mögött volt, és oda érkeztek meg a kirándulók csatos hátizsákjaikkal s télen irigyelt síléceikkel. Az udvarhelyiek, marosvásárhelyiek, kolozsváriak, mert nagyon szerették őket is a Hargitát. Vagy a „havast”, ahogy még a falubeliek nyáron is hívták. Mert így mondták mindig

Részlet a szerző készülő kisregényéből

a könnyebbség kedvéért: havas. „Megyünk a havasra”. Ami télen igaz is volt, végtelen fehér ragyogás volt a táj, kifehéredett a hóhullásban. Ott kéklett, fénylett, mint egy mesebeli jéghegy, de nyáron zöld lobogás volt a fenyőktől az egész táj, csak itt-ott törte meg a bükkök nyár végi barnája. Igen, télen valósággal egybefolytak a messzeségben a hősipkás fenyők, pedig tudta, külön-külön mint fehér templomok virrasztanak. Valami végtelen fehér nyugalom volt a táj. Fehér irkalap, amelyet nem tört meg más, csak a nyulak, őzek karcolásnyi lábnyoma, ahogy belevesznek a messzeségbe. Nyáron viszont izgatóak, már-már mámorítóak voltak a suvadásos dombok, katlanok. Ahogy a kősziklák fehéren kitüremkedtek a tájból a maguk meztelenségükkel. Az őszre persze, ahogy sárgállottak a nyírek a havasi legelőkön, a fenyvesek peremén, vagy tobzódtak, pompáztak a barnuló bükkök, rozsdamarta leveleikkel már gondolni sem mert.

Az ember, aki majd később, napok teltevel Bécs fölött is a Hargitát látta, ébredezett. S mert nyaranta az anyja sose csukta be az ablakot, most, fél évszázad után is szinte hallotta még az ablak alatti fák hajnali neszezését. Hallotta, ahogy az ágak hozzákocognak a ház falához, a cserepekhez, megkocogtatják az ablakkeretet. Álmában még azt is sejtette, hogy a Hold is ott bókászik valahol a fák ágai közt, fölött, rebbennek, megtörnek, lehullnak a fények, ahogy a lebbe-nő szélben fodroznak a fák levelei is. Mert egy kivétellel délre nyíltak odahaza a házuk ablakai, s onnan, ahol ő feküdt az ágyban, csak a ház előtt elterülő déli oldalt lehetett látni, s persze a Holdat a gyöngyöző csillagokkal, amelyek, mint kotló a csibéit, kísérték. És amelyek más-más fénnel ragyogtak mindig. Sötéten este, éles késsel a virradatban. Tavasszal és nyáron. Acélos sötétkéssel, sötétebb boltozattal összél. Ahogy a táj is más- és másképp tündökölt, ragyogott mindig. Napszakonként, évszakonként. Reggel, amikor még foszló fátyolködök ülték meg a Hargitát, délen és este. Ősszel, napközben, amikor olyan tiszta volt a levegő, hogy a szálló porszemet is messziről lehetett látni. Ősszel, éjszaka, amikor valósággal rajzottak a csillagok, vagy zsongott a csillagos ég. De ezt, akkor, még kisgyermekkorában sokáig nem látta. Apró gyermekkorában, ha besötétedett, már semmi keresnivalója nem volt az udvaron, s ha mégis valamiért kiszalasztották, iszkolt is be rögtön félelmében. Mert ijesztő volt a kinti sötétség. Olyankor, ahogy kilépett az udvarra, ahogy becsukta az ajtót maga mögött, a rebbe-nő neszekről megelevenedtek a mesék

alakjai, boszorkányok, gonosz, csúf arcú törpék, hétfejú sárkánykígyók ágyazták a félelmét.

Az álom utófényével a retináján átnyúlt az ágy tül-só felére, félálmában kitapogatta a felesége alakját, aztán most már tudatosan kinyitotta a szemét. A gyomra összeszorult, hiány kélt benne. Aztán rögtön rádöbent, hogy a félbeszakadt álom hiánya él, lüktet. Majd rájött arra is, hol van. – De hisz én Bécsben vagyok – próbálta csitítani, megnyugtatni magát. Nem nyugodott meg. Hanyatt fordult, a kezét összekulcsolva betette a feje alá, rögtön becsukta a szemét is. Kényszeríteni akarta magát, hogy továbbálmódja az elringató, szívében már-már kéjes, fodrozó érzéseket keltő álomot, amelynek valóságtartalma valahol a gyermekkorában gyökerezhetett. Igen, ahogy újra és újra felidézte aprólékosan az álma részleteit, egyértelművé vált: apró gyermekkorát álmodhatta újra, amikor még a világot csak az a szűk, keskeny rés jelentette, amelyet az ablakon át látott, amely mindössze a két csűr között volt. Amikor még nem foglalkoztatta a messzeség se. Mert, ahogy nagyobbacska gyermek lett, ahogy kitágult a világ, nappal már csak a Hargita érdekelte. A nagy titok, a Koporsó-domb. A fény-árnyék játéka, s már nem a Hegyi-dülő, amely mögé beszorultak az álmok. De ez csak később történt. A szemhatár ekkor még számára többnyire csak a Koporsó-dombig terjedt, annál is inkább, mert ott kelt fel a Nap is, mert így mondták arra náluk fele – felkel a Nap –, és ez volt a Koporsó-domb után a második csoda. A titkok titka. Amikor a Nap a Koporsó-domb déli csücskén elkezdett föl-kúszni az égre. Mindig ugyanott, ugyanabban a helyben „jött fel”, sohase máshol. Honnan jön, és hová tűnik el a Nap, amikor már nem látja? Alszik? Mert akkor még azt hitte, hogy talán éjszakára, amikor alszik, amikor minden elalszik, amikor mindent elborít a szárnyas sötétség, alszik a Nap is. Lenyugszik, belefárad az „egész napos” égi barangolásba. Az égboltozatán megtett végtelen útba. Nem világít. Igen. Évek teltek el, amíg rájött, hogy a Hargitán túl létezik egy másfajta világ, évek teltek el, amíg először rákérdezett a nagyapjára, aki, miközben vigyázott rá, mert ez volt napközben a feladata, ott szunyókált a lépcső-feljárón, süttette magát a Napon, a fehér, vége fele sárguló, lecsüngő bajuszával. És hirtelen, talán az álom folytatásaként, vagy csak egy felszikkasztó gondolatként felvillant egy távoli, ködbe vesző kép is, amelyet eddig, ha hazagondolt, soha nem is látott. Látta magát, ahogy játszik az udvaron, látta a nagyapját, s aztán már hallotta a hangját is:

– A Koporsó-dombot miért hívják Koporsó-dombnak, nagytata? – Amit persze akkor még nem így, egészen másképp mondott. Valahogy így: – Papó, a Koporsó-dombot még hívják Koporsó-dombnak?

A hang után fölillant az egykori emlék is, ahogy egy almafaággal a kezében áll a nagyapja előtt, mert éppen egy zöldlevelű almafaággal kergette a legyeket a ház napos oldalán. S mert a nagyapja nem válaszolt rögtön:

– Háborúban oda temetkeztek mind, akik meghaltak?

Igen, azt hitte, csak egy háborúban lehetett olyan sok halott, amekkora a Koporsó-domb.

Mert a háború nagyon korán, már szinte az esti mesékkel beköltözött az életébe. Ahogy a halál is. De az is lehet, hogy még hamarabb, amikor még nem ismerte a szavak jelentését, mert a felnőttek a hosszú téli estéken, miközben kártyáztak, nem beszéltek másról, csak a vitézségükről s a halálról. Igen, vitézek voltak mind, azért is veszett el Magyarország.

– No, mondjon már valamit! – noszogatta.

Mire a nagyapja az álmodozásból vagy a múltba nézésből felrezzent, mert mindig arról beszélt, a múltjáról, hogy a múltja tele van emlékekkel s emberekkel, akik ott a fejében, mint a méhek rajzanak, bizonytalanul, tétován ránézett:

– Miről beszélsz? – kérdezte csodálkozóira nyíló szemmel.

Ennek a nagyapjának álmos, kék szeme volt, lehet, valaha szép, de akkor már szinte fakó, üres. Mintha megkopott volna a fénye a sok Napba nézéstől. Kiürült volna a sok látástól. Teljesen szürkék. Felette sárgálló, gyér szemöldök simult apró ráncokkal a szemüreg csontos boltozatára.

– Én arról, hogy maga mindig alszik, pedig egyre csak arról beszél, hogy még éjjel sem.

Mert a nagyapja mindig panaszkodott az alvására. Ha reggel rákérdezett: „No, hogy aludt, papó?” – mindig azt válaszolta: „Én rosszul, nagyon rosszul... Egész éjszaka nem jött álom a szememre. Csak virasztottam, s imádkoztam.”

Ha pedig nem kérdezték, akkor csak ült morcosan, hogy lássák: milyen rosszul aludt.

– Meg is mondom édesanyámnak, hogy maga mindig alszik. Akkor is, amikor vigyáznia kellene rám. – Mert egy idő után már csipkelődni, vitatkozni is kezdett a nagyapjával. Bele-belecsípett a szavakkal a nagy nyugalomába. És hallotta, hogy az anyja reggel, valahányszor csak indult a mezőre, mindig azzal köszönt el:

– Aztán vigyázzon a gyermekre, apám, mint a két szemére.

– Beste kölyke – mondta a nagyapja elkomorodva.

Ahogy idáig ért a gondolataiban, ahogy feküdt az ágyban, elmosolyodott, rebbenő, jóízű melegség járta át a testét, aztán már látta a folytatást is, ahogy nagyapja szokásához híven, rögtön tagadni kezdett... Mert a nagyapja, ha „lekoppant a szeme” – ahogy ő mondta: „egy kicsit lekoppant a szemem, no” –, sosem ismerte el. Hogy ő nem alszik, csak lecsukja a szempil-láit, mert csiklandozza szemét a napfény, amely áttör a belső kert almafáinak ágain.

– Ha nem aludt, akkor tudja azt is, mit kérdeztem!

És ekkor megtörtént a csoda, mert a nagyapja ezt válaszolta:

– Hát azért, mert koporsó formája van...

Amitől ő elcsodálkozott, úgy, hogy tátva maradt a szája is.

– Tettette magát, úgy-e? Hogy engem becsapjon? – nézett rá gyanakodva.

A nagyapja nem válaszolt.

– Nagy lehet, ha ilyen messzire látszik – békült.

De a nagyapja hallgatott. Csak ült morcosan, mint akit megsértettek, nem barátkozott. Mert, ha barátkozott, ha ketten voltak, mindig, rögtön a fogságáról kezdett beszélni. A Nagy Élményről, Oroszországról, s benne Arhangelszkről, ahol a fény megfagyott nappal, s éjjel is világított. Éjszaka visszasütött a nappali fény. A jeges ágak – fényszilánkok –, ha rezzent a szél, úgy szikráztak, mint a csillagok, s csilingeltek, mint az összekoccanó üvegfigurák. Ahol, ha elnézett hazafele, a könnyei, amelyek hullani kezdtek, rögtön megfagytak, s mint az igazgyöngyök, peregtek le az arcán.

– A markomban fogtam fel, így ni! – s a hasa alatt összefonta a két kezének ujjait. S mutatta.

Majd:

– Kit temettek oda?

– Oda senkit – mondta a nagyapja szűkszavúan.

– Akkor miért hívják Koporsó-dombnak?

– Már mondtam: koporsó formája van.

Nem nyugodott meg a nagyapja válaszából.

– És csak úgy magától lett olyan?

– Csak úgy, magától.

Kivárt egy keveset, majd egyezkedőbben:

– Maga járt-e ott, nagyapó?

– Én hogyan jártam volna...

– Fent, a tetején is?

– Ott is!

- Gyalog ment fel?
- Gyalog, persze.
- Ott ment fel, azon a nagy oldalon, ahol az a nagy kopaszság van?

Mert a Koporsó-domb alatti hatalmas kopár oldalt, Vargyas-völgyének a felső részét csak kősziklás, suvadásos dombok, csenevész cserjék s egy-egy magányos fa vigyázta.

- Ott.
- Szivárványhavasán?

Szivárványhavasának pedig azért hívták, tudta, és maga is tapasztalta, mert a gyors, futó nyári záporok után, ha valami csoda folytán szivárvány kelt, mindig ott volt a szivárvány hídjának az egyik vagy a másik lába. Onnan szívta fel a vizet. Mert az öregek azt mondták, ha szivárvány kelt, hogy a lehullt eső után szívja vissza az égbe a vizet. Meg azt, hogyha valaki átmegy alatta, az rögtön átváltozik. Ha lány volt, hát fiú lesz, ha fiú volt, lány. Egy alkalommal egy kilométert is szaladt, amikor a szülei nem tudták. Mert az apja kivételesen büszke volt fiúságára. S ezért persze az anyja is. És nemcsak rá, saját magára is. Hogy, úgymond, fiút tudott szülni. És már elsőnek. Akinek az első gyermeke fiú lett, az a férfi olyan büszkén járt a faluban, olyan „fenn hordta az orrát”, hogy szinte istent játszott. S azzal kezdte ezt, hogy két napig ivott a kocsmában.

– Negyvenegyben leégett a Koporsó-domb alatti oldal, tüzet is oltottam.

- No, ne mondja!
- De bizony!

Megpróbálta elképzelni a hatalmas tüzet, ahogy okádja a szikrát, a lobogó, mindent elborító csapkodó lángot, de nem sikerült.

- Azért nincs ott erdő?
- Azért. Kiégett a föld, szinte fű sem nőtt sokáig.
- A föld is ég? – csodálkozott.
- Hamuvá lett.

Ezen egy pillanatig elcsodálkozott, de a domb formája, számára a titkok titka nem hagyta nyugodni. Újra és újra visszatért rá. Amiért a nagyapja fölmérgelődött, és dühösen azt mondta:

– Sokat ne beszélj, mert kihül a hasad – s a harag felhői borították el az arcát. Ettől persze még jobban megdöbrent, még többet kérdezett. Mire a nagyapja:

– No, elég legyen, a jóból is megárt a sok – s föllállt, bement a konyhába.

Feküdt az ágyban, egyre több és több kép villant benne, egyre izgatottabb lett. Már nem is bírt fekü-

ni. Lassan fölült, halkan lecsúszott az ágyról. De, ahogy fölkel, odament az ablakhoz, az álom is elszállt a szeméből, elrebbent az előbbi, addig inkább megnyugtató, puhán elringató érzés belőle. És a rátörő érzések után riadó gondolatai már nem hagyták nyugodni. Képzeteiben látta a Hargitát, ahogy hol türkizkéken, hol sötétzölden tündöklük, fénylik. „Záporozik” a fény. Megpróbálta felidézni a „havasok”, dombhátak, tájak nevét is. Oltárkő, Csonka, Szarkáji, Csihányoskút, Szivárványhava... Villogtak képzeletében a szebbnél szebb nevek, a határrészek, dülők, tisztások, dombhátak nevei, és szinte aprólékos pontossággal látta egy-egy táj elővillanó, jellegzetes, már-már fényképpé merevedett éles képét is. Hogy hol ér véget a tisztások, málnások, bükkösök szegélye. Miként virrasztanak szórtan, önmagukban a fehér-törzsű, magányos nyírek. Tombolnak, már-már zöld zuhatagként, végtelen zöld tengerként a fenyők. És persze mindezek fölött látta, és a képzeletében ott tündökölt, mint egy oltár, fenségesen és álomszerűen a Madarasi-Hargita.

Hát igen – gondolta, és elmosolyodott –, lassan tárgult ki a világ. Aztán, miközben ott állt az ablak mögött, fölillant benne az az emlék is, amikor később, már majdnem a felnőttkor küszöbén felfedezte a Fogarasi-havasokat is, amelyek, néha, tiszta időben, többnyire ősszel a messzi távolban fénylettek. Viszont olyan tiszta idő, amikor a Fogarasi-havasokig is el lehetett látni, amelyek még nyáron is valóban „havasok” voltak, csak nagyon ritkán volt. És éppen ezért csak nagyon ritkán lehetett látni. Százszor, ezerszer, talán milliószor is elnézett délre, el, arra, ahol a felnőttek szerint a Fogarasi-havasoknak kellett lenniük, s amelyet ők néha az elbeszéléseik szerint láttak is – de nem látta őket soha. Soha. Aztán egyszer mégis. Éppen akkor, amikor már-már kezdte azt hinni, hogy nem is létezik. Csak mese az egész, vagy csak az öregek emlékezetében él. És akkor egy nap, amikor még csak nem is gondolt rá, miközben ott ült a csürkertben egy almafán, s céltalanul nézett el dél fele, egyszer csak meglátta. És a látványa valóban maga volt a csoda. A távolban égis éró üveghegy, csillámló fényfelhő zárta le a szemhatárt, amelyet sötét klatlanok, kisebb-nagyobb ormok, szakadékok szabdaltak. Ott fénylett, ragyogott, olyan volt, mint a mesebeli cukorsüveg, fehér és kéken fénylő, és hó borította mindenütt. Elállt a lélegzete is. Ő olyant addig nem látott. A Hargita, amely eddig önmagában maga volt a nagy hegy számára, most apró, szelíd dombhátnak tűnt,

amilyen máskor a Hargitához viszonyítva a Hegyidűlő volt. De a legnagyobb csoda, a csodán túl is az volt, hogy láthatta. Hisz százszor, ezerszer is elnézett arrafele, százszor, ezerszer sem látott semmit, s aztán, most váratlanul mégis. Igen, mert még az öregek szerint is megtörtént, hogy egész éven át sem lehetett látni. Egyszer sem. Hát igen. A Fogarasi-havasok már az akkori emlékei és tudása szerint is maga volt a világ vége. Azon túl még képzeletben sem létezett semmi. Csak a nagy üresség, olyan, mint a fordított ég. És csak úgy lelogatta a lábát a nagy semmibe, hogy ha rágondolt. Vagy esetleg az Óperenciás-tenger, ahogy a mesékben.

Tény: a nagyapja, ha nem szunyókált – ahogy ő mondta –, kicsi korában csak nézett bele a semmibe. És ha nézett bele a semmibe, akkor „messzire látott”. Úgy nézett bele a semmibe, mintha látna is valamit. És ő, aki ilyenkor megbabonázva nézte a nagyapját, amikor már nem bírta tovább, még oda is állt a nagyapja mellé, s nézett el arra, amerre ő. Próbálta azt látni, amit ő. Vagy rákérdezett:

– Mit lát ott, ahová néz, nagyapó? Mit lát maga, amit én nem?

A nagyapja huncutul elmosolyodott, vágott a szemével:

– Jeget – mondta. – Csillámló jeget, kék, lila ereszettel...

– Jeget? Hisz az itt is van – mondta ő. – Azt itt is láthat!

– Csak nem olyant – mondta a nagyapja. – Ott minden és mindig jég volt.

– Nyáron is?

– Nyáron is. Mert ott nincs nyár. Csak tél van és fagy és hó. Olyan a jég, mint a szivárvány, csak pompásabb!

– Ne vicceljen, no!

A nagyapja ránézett, az ölébe vette, s nagyon komolyan azt mondta:

– Arhangelszk az északi Jeges-tenger partján van. Ott csak jeget lehetett látni. A jegesmedvék úgy sétáltak le s fel a városban, mint itt a templom előtt az emberek vasárnap. És jeget virágoztak nemcsak a fák, az ereszek csapjai, az ablakok is. Olyan ott minden, mint itt májusban, amikor fehérét virágoznak az almafák, csak onnan lehetett tudni, hogy mégsem, hogy jéggé fagyott minden, hogy ha rebtent a szellő, csilingelni kezdtek a fák jeges ágai. Muzsikáltak. S mert nem jutott eszébe más, azt kérdezte:

– És síkoláznak ott az emberek?

Mert ők, ha lehullott az első hó, már rögtön csúszkáltak a jéggé fagyott úton.

– Síkoláznak – mondta a nagyapja.

Hallgatta a nagyapja meséit, aki az első háborúban az orosz fronton volt katona, Nagy-Oroszországban, ahogy még szokta mondani, szemben a másik nagyapjával, aki a kősziklák közt, Doberdónál. Mert akkor rég, a háborúban népeket megismerni s világot látni mentek a férfiak. És emlékezetes katonaság volt az övék. A belső nagyapja, édesanyjának az apja, aki Doberdónál volt katona, például arról mesélt mindig, hogy ugyanarra a patakra jártak vízért, de ruhát mosni is, meg mosakodni, mint az olaszok. Csak a köves, sziklás patakmeder volt közöttük s a sebes, különböző színekben fodrozó víz. De egyikük se bántotta a másikat. Sokszor át is integettek, sőt át is kiabáltak egymásnak. És értették egymást – szó nélkül is, és már-már vakon bíztak a másokban. Amikor mentek le a patakra, még puskát sem vittek magukkal. Igen, fűzte hozzá elmerengve, az olaszok mosakodtak, fűrődtek az egyik oldalon, s mi a másikon.

– Maga csak viccel, ugye? – csodálkoztak az unokatestvéreivel, mert ekkor már karavánmozik járták a falvakat szerelmes meg háborús filmekkel. És látták, tudták, milyen a háború!

– Dehogya – mondta a nagyapja. És nem vágott a szemével. Mert, ha huncutkodott, ahogy az unokatestvérei mondták, mindig kacsintott, mintegy jelezve, hogy nem mond igazat. De most még csak nem is hunyorított.

Nem akartak hinni neki, mert, ahogy beszéltek, még a felnőttek szerint is huncut ember volt régen a nagyapja. Azt mondták, mindig a szoknyák alatt kutakodott, ott kereste a boldogságát. És persze meg is találta – fűzték hozzá. És vágta a szemükkel. Amit ők persze nem értettek.

Nevető, huncut szeme volt ennek a nagyapjának, még öreg korában is sötét, parázsló szembogárral, szemben a kinti, a másik nagyapjával, aki szomorkás volt mindig s merengő. És gunyoros, sokat sejtető mosoly játszott a szája szögletében. Mintha tudna valamit, amit mások nem.

– Tényleg? – csodálkoztak.

– Igen, igen.

De a történetnek, amely olyan szépen s már-már idillien kezdődött ott, a doberdói hegyek között, és a barátságról is szólhatott volna, tragikus folytatása lett. Egy nap aztán, évekkel később, amikor ők már nagyok lettek, elmondta ezt is. Az élete nagy tragédi-

áját. Amikor a barátai mind meghaltak. Egytől egyig. Ott ült akkor is a nyári konyhában, az asztal melletti padon, az ablak alatt, mert leginkább ott szeretett ülni, hogy a hátát süsse a Nap, simogassa a tarkóját, amikor mesélni kezdte. Onnan tudtuk, hogy valami nagyot, különöset fog mondani, mert valahányszor csak gyözködni kellett önmagát, mindig köhögéssel indított, és utána pödörni kezdte a bajuszát. Így tett most is. Kettőt köhintett önmagába feledkezve, aztán már hozzá is fogott a meséhez. De még jóformán el sem kezdte, meg is bánta rögtön.

– Ez nem gyermekeknek való történet – mondta. – Nem, nem mondom el. Még most is megborzongok. Még most, annyi év után is megborzongok. – Elhallgatott. Ők, gyermekek noszogatni kezdtek, nekünk már elmondhatja, mondták, mi már láttunk háborús filmet is, nem rettenünk meg semmitől se. Legfennebb Andriska, de hát ő úgysem érti. Aztán elkezdte újra. De mesélés közben mindegyre megállt, bele-belenézett a semmibe, elhallgatott újra.

– Hát jó – mondta –, legyen. A mi ütegünk, mint mondtam, ott volt egy kisebb teraszon, amely két, kissé távolabb fekvő kőszikla tenyerében terpeszkedett. A hegyekről lemosott földben valamikor néhány fa gyökerezett meg, de egy közülük lehetett vagy kétszáz éves. Óriás fa volt, amilyen itt a gyertyánfa szokott lenni néha, göcsörtös, hatalmas, szétágazó ágakkal, eltakarta az egész eget, ott éltünk, ott töltöttük a napjainkat alatta. És hónapokon át nem történt semmi. Már-már éveken át nem történt semmi, állóháború volt – fűzte hozzá –, löttük az ágyúinkkal az olaszok fölötti sziklákat, az olaszok is lötték a fölöttünk lévő dombokat és sziklákat, de mintha a tiszték megegyeztek volna, sose lötték be egymást. Sose. Pazaroltuk a sok golyót, pazarolták a sok golyót, csak hogy megőrizzük a háború látszatát.

Elhallgatott, belenézett a csendbe:

– Két-három nap is löttük egymást – sóhajtott fel –, de nem volt egy halottunk se. Hónapokon át nem volt egy halottunk se. Egyébként el sem tudtuk volna temetni a kősziklák között, a sasmadarak eledele kellett volna legyen, aki meghal, amelyek ott köröztek fölöttünk, aztán egyszer belöttek.

Elhallgatott.

– Az mit jelent, nagyapó – kérdezte Andriska, az unokaöccse –, mit jelent, hogy belöttek?

– Ránk céloztak, és löttek – mondta a nagyapja. De akkor talán már nem is látta őket. – Mindenki meghalt köröttem – fűzte hozzá. – Mindenki meg-

halt, csak én maradtam meg, mert éppen egy szikla takarásában voltam.

– És ott mit csinált, nagyapó? – kérdezte Andriska. – Mit csinált a szikla takarásában?

– Én azt, ahová még a király is gyalog megy.

– És hová megy a király gyalog? – kérdezte újra Andriska.

De a nagyapja úgy tett, mintha nem is hallotta volna Andriska szavait.

– Egy kicsit megütött engem is a robbanás szele, egy kicsit elkábultam, először nem hittem a szememnek se, aztán igen. Csak éppen nem akartam elhinni, amit láttam. Csak éppen nem akartam elhinni azt a pusztítást, amit tapasztaltam. A fa körözött fölöttem, csöpögött a vér az égből, itt egy láb volt, ott egy emberkéz, süttött a Nap, omlott a fény, látszólag ez a nap is olyan volt, mint a többi, olyan volt, mint a többi száz, kétszáz, csak éppen az ütegből nem maradt semmi. Dél körül lehetett, ott lebzeltünk a fa alatt, amikor belöttek, a kezek, lábak, belek, ruha- és húscafatok és más egyéb foszlányok kivirágoztatták a hatalmas tölgyet. És csöpögött a vér a fa ágairól, csöpögött a vér a leveleiről, amely alatt az üteg máskor hűsült, vagy pihent, főzött, vagy varrt, lustálkodott a déli napsütésben. Aztán megláttam, hogy távolabb is megmozdul egy ruhakupac, először négykézlábra ereszkedik, aztán láttam, hogy a századosunk föláll, és rázni kezdi az öklét a túlsó kősziklák fele.

„Mi történt, százados úr? – kiáltottam –, mondja meg, mi történt velünk, miért csinálták ezt?” A százados nem válaszolt. Csak rázta a kezét az olaszok fele. Káromkodott, esküszegőknek, macskaevőknek nevezte őket, csak sírt és átkozódott, aztán két nap múlva, mikor már meg is feledkeztem a feltett kérdésről, azt mondta: „Sokat gondolkoztam, fiam. Sokat gondolkoztam, s rájöttem arra, hogy mi történhetett. Valószínű leváltották az ütegpáncsnokot, új ütegpáncsnok érkezhetett, aki nem tudott a hallgatólagos egyezségről, aki az ütegnak most a pontos célirányt adta meg. A pontos célirányt, miközben mi a fa alatt szokásunkhoz híven henyéltünk. Álmodoztunk.”

A nagyapja elhallgatott. Aznap már nem mesélt többet.

Később, visszagondolva sokszor már-már azt hitte, hogyha nem lehettek volna katonák, nem is lettek volna emlékeik sem. Olyan szép apró emlékeik, mint neki a hegy vagy a Koporsó-domb látása. Hát igen, gondolta, a nagyapja tanította meg távolba látni, és egy idő után el is képzelte, amit látni szeretett volna. Az

álmok bűvöletében élt, az álmok bűvöletében éltek a nagyapjával, a képzeletét mindig csodákkal ékesítette. De mindez csak olyankor történt, amikor nem volt jelen az anyja. Mert, ha az anyja meghallotta, hogy miről mesél a nagyapja, azt mondta:

– Mindig ne bolondítsa azt a gyermeket, apám! Mit hadovál neki összevissza.

Tény, később, nem is egyszer föl is mérgeződött az anyja az ő távolbalátásán.

– Nézz a lábad alá, s ne bámulj örökké – mondta. – Aki csak a távot látja, az a közelben lévőt sose! Az legtöbbször megbotlik.

Ezt persze megtapasztalta ő maga is, valóban addig bámult bele a semmibe, amíg megbotlott s elesett.

Talán ez is hozzájárult a szökéséhez?

Aztán, amikor hajdan, '76-ban sikerült elszöknie az országból, az első időben azt kívánta, hogy soha többé ne lássa egyiket se. Soha. Se a Hargitát, se a Fogarasi-havasokat. Sőt az országot, Romániát se. Ahol egy kitalált, de valótlan múltért, a történelem okán, amelyet valójában nem ismer pontosan senki, még meg is verik. Mert miközben a verőlegények először a határőrség zárkájában, majd a titkosrendőrség pincéjében ütötték, mind azt hajtogatták:

– Mi van, szépfiú, netán nem tetszik az ország? Erdély kellene, ugye? – Mert azokban az években, amikor egyre nehezebb volt az élet, figyelemelterelésért az újságok mindegyre tele voltak azzal, hogy ők, a magyarok veszik el Erdélyt. Ami persze részben igaz is volt. A nagyapja, aki másról sem beszélt, csak a háborúkról meg Trianonról, s aki nem egyszer azt mondta, minden baj, ami az égvilágon a nyakunkba szakadt, akkor kezdődött, gondolatban többször is elvette és visszaadta. Csak úgy magától, önszántából. Magyarországnak, mint később kiderült, nem is kellett, de ő visszaadta. Igaz, nem mind. Nézték ketten a térképet, húzták az ujjbegyükkel a vonalakat, és persze, lehet, hogy a románok el sem hinnék róluk, de ők, képzeletükben, egy igazságos határt húztak meg. Igazságos békét kötöttek a románokkal. Több évszázadra. A románok is megkapták a maguk részét, és ők, a magyarok is. S mindezt csak úgy, önszántukból. Minden erőltetés, külső ráhatás vagy figyelmeztetés nélkül. Amit talán a románok, mert mindig csak a rosszat feltételezik, el sem hinnének róluk! Persze az elején neki elég nehéz volt megértenie, hogy miért nem az egészet veszik el és adják vissza, de a nagyapja bölcs és okos fejtegetésére beletörődött.

– Kiszültek – mondta a nagyapja. – Kiszültek a saját országunkból. Amíg mi századokon át háborúztunk, védtük a határokat, az asszonyaik szültek, szaporodtak. Többen vannak.

S mert a nagyapja látta: ő még mindig kételkedik, hogy meggyőzze a saját igazáról, felállt, bement a tisztaszobába, s kihozta a féltve őrzött *Bibliát*. A *Biblia* családi kincs volt. Többszázados ereklye, vastag, már széthulló lapokkal, de a könyv kötése, pontosan a táblája, ahogy a nagyapja mondta, maga volt a család múltja. Családfa. A *Biblia* táblájára belül ceruzás, kósza betűkkel egy sor családi esemény volt felírva. Olyanok, hogy ki mikor született a családban, s mikor halt meg, vagy mikor házasodott. Aztán a *Biblia* lapjai közül egy féltve őrzött papírlapot vett elő, kitergette, akkurátusan kisimította, rajta egy halom piros meg kék pontocska volt.

– A piros pontok mi vagyunk – mondta –, a kékek meg a románok. – Sokkal több kék pontocska volt.

– Ez nem lehet igaz – mondta ő, aki akkor már ismerte a földrajzi térképeket, mert ott vannak a hegyek is.

– Épp ez a baj – mondta nagyapja –, a hegyeken csak ők éltek. Igaz, ritkán lakták be, de mégis.

Ez nagyon bántotta. Sokkal jobban is tetszett a városok, fálvak lakossági térképe, az egy igazságos térkép volt. A nagyobb körök, a városok mind pirosak voltak. Szóval az ujjbegyükkel húzogatták a vonalakat, osztották-szorozták a pontocskákat, nem törődtek az utakkal, folyókkal sem, de a pontokat színük szerint igazságosan osztották el. Egyik oldalon zsúfolódtak szabálytalan folyamként a kék pontok, a másik csoportban apró mezőket alkotva a pirosak. És ahol egymástól teljesen elkülönültek, ott nem is volt baj. Gondokat Hunyad és Déva, meg Arad és Temesvár okozott. Ezekkel a szívük szerint nagy baj volt, mert ott volt a szoba falán a tizenhárom aradi vértanú festményének levonata, amelyen délceg katonák, jó vitézek ugratták a lovaikat, vagy feszítettek szakállasan, arról nem lehetett csak úgy lemondani. Főleg Damjanichról, aki úgy volt magyar, hogy szerb volt. És Hunyadról sem, Szilágyi Erzsébetről, Hunyadi Jánosról. Magas Déva váráról, amelybe Kőműves Kelemen beleépítette a feleségét is.

Persze, akik ütötték, mindezt nem tudhatták. Nem tudhatták az ők igazságos békéjéről! És be kell vallania: az is igaz, hogy az ő szempontjaik alapján, ha már csak a nevelésnek ez az egy módszere volt, jobbat nem találtak ki, még jogosan is verték őket. Való-

színüleg nem volt Erdélyben magyar ember, aki ne adta volna vissza gondolatban egyszer-kétszer. És ezt tudták, tudhatták a románok is. Vagy akik a románokat képviselték. Mert a románokat „képviseelni” kellett, nem éltek arrafele. Ahogy a nagyapja mondta, akinek minden szava igaz volt:

– Kétszáz kilométerre nincs egy fia román se. Semerre. – Se erre, se arra. És felemelte még a mutatóujját is. Ami persze nem volt igaz, mert a faluban is románok voltak a rendőrök. Ha mi mind magyarok vagyunk, akkor miért hívják Romániának? Mert azt, hogy ő magyar, már tudta, mert a faluban voltak cigányok is. Így meg tudta különböztetni magukat. És persze a románokat is. Mert két rendőr volt a faluban, az egyik román, a másik meg magyar, ez a Gáll sokkal rosszabb, mint Traian – szokta mondani az apja –, ráadásul Traian azt mondta, ha az úton velük találkozott, s jó napot köszönt, hogy buna ziua. Meg buna seara. És ez neki nagyon tetszett. Buna ziua, mondta mindegyre, vagy: unde merge? Ami azt jelentette: hová mész? Az asszonynak meg tanti Maria. Tanti Erzsi néni! S még a nagyapja szerint is huncut ember volt ez a Traian. Az asszonyokkal mindig egyezkedett. És bár az asszonyok egy szót se tudtak a nagyapja szerint románul, mégis megértették egymást.

– A fene enne meg a jó dolgukat – mondta a nagyapja a bajsza alatt a papra meg a rendőrré –, jól felhizlalja az állam őket, és nem bírnak magukkal. – Így. Persze kérdés az is, hogy a veréssel megoldható mindez? Hogy ők mikor mire gondoljanak. És az is előfordulhatott volna, ahogy később tapasztalta, hogy ők maguk bánták volna meg a saját döntésüket is. Vagy talán azért ütötték, hogy megszerettessék magukat? Valami nagy zavar lehet a románok fejében, ha valakit azért ütnek, hogy megszeresse őket. Ilyent csak a házasságról hallott gyermekkorában, hogy egy-egy férfi addig veri a feleségét, amíg az megszereti. Ha viszont az volt a szándékuk, hogy elűzzék őket, akkor, amikor szökni próbáltak, miért nem hagyták, hogy elszökjenek? Miért lötték a Dunába őket? És ha elfogták, miért nem úszta meg senki férfi verés nélkül? Mert később, már a börtönhónapok alatt megtudta azt is, hogy mit csinálnak a lányokkal, akiket elfognak a határnál. Hogyan adják kézről kézre őket.

Amikor először elfogták, csak két verést kapott, igaz, nagyot, arra a csontjait még évek múltán is emlékeztek. A pincében, ahová a zárkából, mint egy mennyasszonyt, udvariasan, már-már túlzott kedvességgel lekísérték, hogy ne hallatsszon ki a fájdalom hangja,

ketten verték. Akkurátusan, alaposan és nyugodtan, mint akik tudják, hogy az, akit ütnek, nem üthet vissza. Mint akik hozzá vannak szokva, hogy verni kell, verni lehet a másik embert. Ez a munkájuk. Ha kell, napi nyolc órán át. Hozzá vannak szokva, kiszámított mozdulatokkal, percnyi pontossággal ütnek, s a fájdalom és a látvány, amelyet okoznak, nem vált ki képtelent belőlük. Erről is tudta, hogy nagyon gyűlölhetik őket, magyarokat. Csak, akiben gyűlölet van, az tud ilyen körmönfont kegyetlenséggel verni. Aki nem látja a másikat, ha nézi, akkor sem. Mert persze nemcsak nézték, beszéltek is hozzá. Arról beszéltek: azt fájlalták, hogy miért akarja minden szaros magyar az ország rossz hírét kelteni.

– Egy ilyen nagyszerű országét? Hát szabad ezt? – kérdezték. Erre nevelte őt az a társadalom, amely iskoláztatta, pénzt költött rá? Erre nevelték a szülei? Talán tudnak róla, hogy ő most hol van? Netán ők biztatták? Meg azt kérdezték, hogy miért, kiért akart szökni. Kivel tervelte ki, és hol van az illető? Ezen még akkor, ott, az első ütéseknel szinte el is mosolyodott. Mert a nagyapja, aki a meséivel az elvágódást belenevelte, ekkor már rég halott volt. Nagyon rég volt, amikor hajdan, miközben a csillagokról beszélt, egy hosszú fehér folyamra rámutatva váratlanul azt mondta:

– Jól jegyezd meg: az a Tejút! – És végighúzta az ujját az égbolton.

– Az a csík? – kérdezte ő.

– Igen, az ott, a Vacsoracsillagtól balra.

A Vacsoracsillagról vagy Esthajnalcsillagról később kiderült, hogy hivatalosan a Vénusz, de gyermekkorában csak Vacsoracsillagnak ismerte. Este ő jelent meg az égbolton elsőnek mindig. Remegő, halovány fénnel tűnt elő, mintha páraágyból kelne ki, ő sejlett fel elsőnek a sima égboltozaton vagy a csillagtalán égen, aztán, ahogy elhalványodva mind jobban sötétedett az ég, erősödni kezdett a fénye is. Minél sötétebb volt a mögöttes égi táj, annál erősebben fénylett. Elmúlt a kezdeti remegése, ahogy a páraágyból halványan előfénylett, markánsan előtűnt mind jobban. A nagyapja, aki elsőnek mindig őt kereste meg az égen, amikor meglelte, olyan barátságosan mondta ki a nevét, mintha pipálni mindennap a sarkára ült volna. Ráadásul még azt is tudta, s meg is mutatta, hogy ha fátyszitával nézik a Vacsoracsillagot, mint a kotlót a csibéi, tizenkét Hold kísérté az égen. Amit így, szabad szemmel soha nem is láttak. S ami önmagában már egy valóságos csoda volt. Pedig valódi csoda

már a gyermekkorában is kevés volt. Esetleg az, hogy honnan tudhatta mindezt a nagyapja. S bár ekkor már hozzá volt szokva a különleges égi nevekhez is, az is igaz, hogy némelyekben továbbra is kételkedett. Ilyen volt például a Fiastyúk. Ez nem látszott minden este, ahogy a Göncölszeker se, de akkor, azon az estén, ahogy a Tejút is, látszott.

– Ott viszik a tejet? – kérdezte. Mert el tudta képzelni, hogy az égi mezőkön is valakik legeltetik a tehenet, de mert a nagyapja elsötétülő arcát még a holdfényben is látta, javított: – Tejből van? – álmétkodott. S még meg is toldotta: – Attól olyan fehér?

– Attól – mondta a nagyapja. – Abból! Az eszed tokja! A te eszed meg fából.

Egy kicsit morcosan hallgatott, mintha felesleges

lenne magyarázkodnia, aztán megbékélve mégis folytatta:

– Jól van, no! Még kicsi vagy, beszélhetsz összevissza, de jó, hogyha tudod: a Tejút Csaba királyfi csillagösvénye!

– Ne beszéljen – mondta ő.

– De, így igaz – mondta a nagyapja: – Attila hun király fiának, a mi őseinknek az útja. – Elhallgatott, merengve nézte az égboltot, talán Csaba királyfi érkezését várva, még fel is sóhajtott. – Egyébként is – fűzte hozzá –, az Isten mosolyog minden csillagról.

És ő, miközben nézte a hatalmas, csillaghullással tarkított, szikrázó égboltot, a világmindenséget, ahogy a nagyapja még mondta, szinte elszédült a nagyapja sok tudásától.

TAMÁS MENYHÉRT

Hetven íjas év

Ferencz István avasi templomfalára

*Elég egy íjas gondolat,
máris égostromlón
ajánlkozik a tér,
nőhet, nyújtózhat
a vakmerő fal –
elég egy fölkiúzó pillantás,
elsóhajlik a tegnapidő,
el a réviült látóének,
elég a naptűz
Tornyos fénylete,
cseréli magosát a remény,
sóhaját a föld,
hitül, visszahitül
fennségéhez a lélek.*

*Elég egy íjas akarat,
házat, imát szól a szó.*

Gyolcsünne

Kiss Annának

*Akinek ennyi forrást
adott az Isten,
világmélyt; szívet-
leket telítsen,
akinek tüzet
adott az Isten,
álmot, Égnapot,
orcát derítsen,
és akinek büvigét
adott az Isten,
a mesemás má-
sára tekintsen.*

*Akit szárnyra emelt,
tartsa meg az Isten!*

J. A.

*Költő volt,
világszemű.*